

УДК 378(477-25)КНУ:069.1 "1834-2016"

<https://doi.org/10.17721/1728-2640.2016.131.4.13>Л. Самойленко, завідувачка Археологічного музею  
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна**ОСВІТА В МУЗЕЇ Й МУЗЕЙНА ОСВІТА В ІСТОРІЇ КИЇВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

*Присвячено огляду діяльності музейних підрозділів в історії Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Подано етапи формування різнопрофільних колекцій, їхній вплив на формування освітніх програм і розвиток науки. Значну увагу приділено сучасному статусу університетських музеїв, їхньому місцю у структурі університету та внеску у формування Музейного фонду України. Проаналізовано досвід університету із запровадження навчальних курсів у галузі музеєзнавства й охорони пам'яток історії та культури. Викладено історію введення в середині 1940-х рр. музеєзнавства до переліку університетських дисциплін і організацію нового для України напрямку підготовки фахівців для музейної галузі від 1953 р. Зроблено висновок про необхідність застосування сучасних технологій у організації збереження, обліку, інтерпретації та використання музейних колекцій.*

**Ключові слова:** університетський музей, освіта, музеєзнавство, Музейний фонд України, підготовка музейних кадрів, викладання музеєзнавчих дисциплін.

Загальновідомо, що поняття "музей" (від грец. "museion") з'явившись у культурному вжитку людства понад дві з половиною тисячі років тому, із плином часу й розвитком людської цивілізації постійно змінювалось, наповнюючись новим змістом. Музей пройшов тривалий і складний шлях розвитку від домашніх форм нагромадження реліквій, військових трофеїв, церковних скарбниць, пам'ятних раритетів і приватних колекцій до великих національних науково-дослідних і культурно-освітніх комплексів, які тепер активно взаємодіють із суспільством, одночасно зберігаючи його історію й культуру та впливаючи на подальший розвиток.

Поступово у системі цінностей європейського суспільства укорінилася уява про музей як про особливий соціокультурний багатофункціональний заклад, який цілеспрямовано накопичує, зберігає, досліджує, тлумачить, експонує і пропагує матеріальні й нематеріальні свідчення про людину, її культуру, історію та довкілля з метою освіти, розвитку науки, навчання, а також відпочинку і, навіть, розваги та є необхідним атрибутом сучасної суверенної держави, що позначає її певний імідж. Лувр, Ермітаж, Британський музей – назви цих всесвітньовідомих музеїв безперечно пов'язуються з відповідними країнами де вони започатковані та є їхніми культурними маркерами.

Історія музейної справи як розділ музеології, що допомагає збагнути витоки, причини й механізми зародження, розвитку та поширення музеїв, поділяє цей процес становлення на дві фази. Першу, зазвичай, пов'язують з традицією збирання і привласнення, одвічно властиву людській природі, а другу з генезисом музею як соціального інституту. У цьому складному процесі інституалізації музеїв університетів відігравали вирішальну роль.

Більшість дослідників однозначно стверджують, що процес формування музею як окремої установи, орієнтованої на отримання реального знання, установи, здатної виконувати освітні та виховні функції, нерозривно пов'язаний із загальним розвитком ідеології Просвітництва в Європі і є невіддільним від процесу виникнення університетської науки і освіти [28, с. 17–19; 15, с. 72; 73; 54, с. 71–85; 58, с. 48–51, 63–68; 72, с. 230–237; 18, с. 102–107]. Саме в університетах з'являються перші колекції наукового характеру, встановлюються тісні зв'язки музеїв із конкретними галузями знання. Саме в університетах музеї перетворилися на храми науки, а наука міцно ввійшла в царину музейної діяльності, впливаючи як на організаційну структуру музеїв, так і на принципи комплектування музейного зібрання, його вивчення, класифікацію та принципи експонування. Інакше кажучи, лише коли музейні колекції починають формуватися і використовуватися в межах університетської освіти і науки, поняття "музей" починає набувати сучасного семантичного значення з обов'язковими ха-

рактеристиками достовірності й науковості. Університет поєднав музейний предмет і наукові знання, навчив їх взаємодіяти не лише задля збереження історичної пам'яті, а й для отримання нових знань.

З іншого боку, використання музейних колекцій, що інтегровані в навчальний і науковий процеси як база для якісної вищої освіти, стали важливим елементом організації навчального процесу з використанням предметних засобів і автентичних джерел, підняли рівень університетської освіти, забезпечивши отримання практичних фахових навичок. Музеї в університеті допомагають викладачеві поглиблювати теоретичний виклад лекцій, а музейні фонди є як результатом його наукової діяльності, так і використовуються у дослідницьких цілях. Адже музейні колекції часто формуються і поповнюються саме внаслідок освітньої й наукової діяльності університетської професури і студентства – з'являються нові наукові напрями й навчальні дисципліни і, відповідно, з'являються нові профілі музеїв. Тобто музейний предмет в університеті використовується не лише як засіб ілюстрування, а і як джерело знань, об'єкт досліджень, що формує та виховує у студентів спостережливість і навички творчого пошуку. Отже, поєднання співпраці цих двох установ – музею і університету, справило позитивний вплив як на розвиток освітянських практик і методів наукових досліджень так і на формування та поповнення музейного фонду України [47].

Метою статті є аналіз діяльності різнопрофільних музеїв в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка (КНУТШ) у різні періоди його історії. Викладено витоки формування і наступна доля музейних колекцій, їхній статус і використання. Представлено університетський музей як середовище сучасної освіти, підґрунтя джерелознавчих практик, важливий і необхідний інструмент навчального і наукового процесів в університеті а також як осередок культури, що має позитивний вплив на загальний розвиток музейної справи, просвітницької і туристичної діяльності в місті. Окремо розглядаються етапи започаткування викладання в університеті музеєзнавчих дисциплін та організації фахової освіти в галузі музеєзнавства й охорони пам'яток історії та культури, аналізується сучасний стан підготовки кадрів музейних співробітників на історичному факультеті в університеті.

У межах України, за часів Російської імперії, перші університетські музеї виникають одночасно з вищими навчальними закладами. Вони діють і фінансуються за рахунок державної казни відповідно до загальноросійських університетських статутів. Потрібно зазначити, що всі університетські статuti дореволюційної Росії (1804–1835, 1863–1884 рр.) обов'язково наказували створення конкретних кабінетів і музеїв, визначали їхнє фінансування, матеріально-технічне та кадрове забез-

печення, чим дієво впливали на рівень освіти, а також на формування й розвиток музейної мережі Російської імперії. Також Статuti регламентували роботу університетських музеїв. Керівництво такими підрозділами покладалося на завідуючих, які підпорядковувалися спеціальним постановам Ради університету. Кожен музей забезпечувався окремим кошторисом за рахунок державних коштів, як на поточні витрати музею (від дров до канцтоварів), так і на закупівлю нових експонатів і колекцій. Переважна частина перших університетських музеїв формувалась із змішаним складом колекцій, які поступово, узгоджуючись із розвитком науки і відкриттям нових кафедр, розмежовувались за окремими галузями знань і профільним групам. У кожному вищому навчальному закладі діяли одночасно кілька музеїв природознавчого, гуманітарного або технічного спрямування [38, с. 8–9; 12; 13; 14; 59].

Уже з 1805 р. при одному з найстаріших університетів на землях України – Харківському – починає формуватися і відкривається ряд музеїв: Зоологічний, Мінералогічний, а також Музей образотворчих мистецтв і старожитностей, де у свій час був завідувачем проф. Ф. І. Шміт (1877–1937). Напевне, це допомогло йому на початку ХХ ст. усвідомити важливе значення різногалузевих музеїв для університетської освіти, адже музеї в університеті, переконував він, "потрібні професору, щоб не стати балакучою машиною в години, призначені за розкладом і читати застарілі лекції. Бути хорошим професором, не будучи вченим або перестати ним бути – рідше неможливо. А залишатися вченим, не працюючи над матеріалом, не досліджуючи його, не думаючи – теж не можна". Музей в університеті, далі наполягає Ф. Шміт, потрібен і студенту, щоб стати викладачем, який зможе "у учнів пробуджувати бажання працювати розумово" [70, с. 80–82].

Коли постає Київський університет св. Володимира, традиції організації та використання музеїв різних профілів задля освіти і науки була вже достатньо усталеною, так само як обов'язкова присутність у стінах університету бібліотеки чи архіву. Попри те, що Київський університет вважався провінційним (регіональним) університетом Російської імперії, він був важливим центром освіти і науки, де приділяли увагу розвитку активних методів навчання, наочного викладання, вдосконаленню практичної самостійної дослідницької та наукової діяльності студентів. Разом з проголошенням відкриття університету за Статутом, затвердженим для нього 25 грудня 1833 р., передбачалася обов'язкова організація наукових колекцій, кабінетів і лабораторій, "влаштованих для допомоги при викладанні", що знаходилися в розпорядженні Ради університету. У штаті університету вказувалися конкретні суми, які виділялися на утримання кожного кабінету, а внутрішній устрій цих закладів покладался на їхніх завідувачів [64, с. 73; 71, с. 45, 97–98]. Уже в день урочистого відкриття університету 1834 р. у дар від Кіндрата Лохвицького (1770–1849), відомого київського археолога-аматора, надходять археологічні колекції з розкопок стародавнього Києва разом із планами й картами, а до мінералогічного кабінету – колекція мінералів та інших артефактів. 1836 р. він стає першим завідувачем університетського Музею старожитностей. [17, с. 87].

Накопичення музейних колекцій Київського університету розпочалось одразу після царського указу, ще до початку будівництва власного корпусу. Після передачі у 1834 р. колекцій із, тоді вже ліквідованих, Волинського (Кременецького) ліцею та Віленського університету, а також з Уманського, Луцького, Почаївського училищ та інших постали в університеті Ботанічний, Зооло-

гічний, Мінералогічний, Геодезичний, Астрономічний і Нумізматичний (мінц/мюнц) кабінети. В.Я. Шульгін (1822–1878), оглядаючи історію університету за перше 25-річчя, в розділі "Університетські колекції" подає короткий опис та історію формування чотирнадцяти підрозділів, серед яких бібліотека, хімічна лабораторія, гербарій, ботанічний сад, дев'ять кабінетів різного профілю, і Музей старожитностей, Колекції деяких кабінетів уже тоді нараховували по кілька тисяч і швидко примножувались як через купівлю за рахунок спеціально виділених на це коштів, так і завдячуючи жертвам із приватних колекцій. Так у Нумізматичному кабінеті вже до кінця 1839 р. зберігалось 23648 монет і медалей. Зоологічний кабінет міг похвалитися представленими 15373 видами фауни, серед яких 3075 видів саме зоологічних і 12298 видів складала ентомологічна збірка. Колекція Мінералогічного кабінету нараховувала 19 362 зразки мінералів, гірських порід і скам'янілих решток, а художня колекція складалася з 3099 одиниць зберігання [71, с. 204–225; 6; 57, с. 80–81]. На той час це були найбільші музейні колекції в Києві, науково систематизовані і описані.

Спочатку, у 1834 р. в університеті було засновано Музей художніх творів і складався він із трьох відділів (розрядів): живопису, скульптурного та гравіювального. У Музей також надходять предмети від створеного 1835 р. "Тимчасового комітету для дослідження старожитностей", членами якого були професори університету та інші відомі любителі старовини, хто жертвували свої колекції музею. На початку 1836 р. розпорядженням міністра народної освіти було засновано четвертий відділ – "древностей" – старожитностей (саме цим підрозділом завідував К. Лохвицький), предмети якого до цього перебували в інших університетських колекціях.

За новим Статутом 1842 р., затвердженим для Університету св. Володимира, вже передбачалося три окремих музеїв: Старожитностей і образотворчих мистецтв ("Древностей и изящных искусств"), Колекція архітектурних моделей і Колекція для малювальної школи [40; 7, с. 62–65] і кабінети. Цей Статут збільшував кількість університетських кафедр з 20 до 37, що спонукало до формування в процесі навчання нових колекцій.

Період хвилі піднесення розвитку освіти і науки був закріплений введенням 1863 р., нового, найбільш ліберального університетського статуту Російської імперії, що затверджував виділення конкретних сум на розвиток колекцій і наказував університетам обов'язково мати бібліотеку, музеї, тематичні кабінети, обсерваторію, ботанічний сад тощо (§§ 121–122). У цей час було розширено автономні права університету, відкрито ще 15 нових кафедр (чисельність яких зросла з 37 до 52). Саме на цей час припадає піднесення роботи Зоологічного кабінету, коли його очолював проф. К.Ф. Кесслер (1815–1881). Завдяки останньому набули фундаментальності фондові колекції хребетних тварин, зокрема, фауни України. За статутом 1963 р. створювалося дві кафедри зоології і було закрито римо-католицьку каплицю в головному корпусі університету. Її приміщення займає нова розширена експозиція порівняльної анатомії (зоотомічний кабінет). Велику працю з упорядкування та збереження музейних збірок провадив проф. О.М. Паульсон (1834–1886). Накопичені колекції та невтомна праця з їх упорядкування дозволили ще у ХІХ ст. зробити експозицію університетського Зоологічного кабінету загальноприступною для відвідувачів [41; 10, с. 55–57; 9, с. 45–46].

Заснування 1841 р. в університеті медичного факультету спричинило формування Анатомічного музею. Початок поклали колекції розформованої Віленської медико-хірургічної академії, а побудова 1853 р. Анато-

мічного театру сприяла їхньому розширенню, різноманітності (тут були колекції препаратів нормальної, патологічної та порівняльної анатомії) і упорядкуванню в спеціальних вітринах у трьох залах на другому поверсі театру. Якщо початкова колекція порівняльної анатомії, що надійшла з Віленської академії складалася з 1530 препаратів, де більшу частину – 881 – складали препарати розвитку кісток, якими пишалися серед подібних зібрань Європи, то стараннями проф. А. П. Вальтера (1817–1889) музей було доповнено препаратами, присвяченими розвитку різноманітних зародків і колекцією черепів. Колекція патологічної анатомії (555 сухих і 684 спиртових препарати) також значно розширилася завдячуючи практичним заняттям студентів і дисертаційним дослідженням науковців. Унікальна колекція, сформована проф. В. О. Бецом (1834–1894) складалася із препаратів мозку людей і тварин і досягала 10 тис. Зауважимо, що у процесі вивчення медицини та формування колекцій Анатомічного музею викладачам і студентам університету довелося проводити значну дослідницьку роботу по розробці спеціальних розчинів для приготування як сухих, так і ін'єкційних анатомічних зразків, аби вони при демонстрації не викликали відрази, не псувалися і виглядали природно [8; 29]. Деякі, трохи моторошні, експонати цього музею і зараз можна побачити в експозиції сучасного Національного музею медицини України, що розташований в історичній будівлі університетського Анатомічного театру. Колекції відійшли від університетської спадщини під час виділення 1920–1921 р. медичного факультету у окремий вищий навчальний заклад – Київський медичний інститут.

Із розвитком і становленням археології як науки до початку 1870-х рр., Київ стає третім за величиною університетським містом, після Москви і Санкт-Петербурга, де стараннями університетської професури, що згуртувала навколо себе дослідників, вже були створені всі умови для проведення Всеросійського археологічного форуму – III Археологічного з'їзду. Саме в межах підготовки до з'їзду, призначеного на серпень 1874 р., а також із метою успішної організації виставки старожитностей при ньому, В. Б. Антонович, як голова підготовчого комітету з'їзду, звертається з клопотанням до Правління університету про реорганізацію Музею і поділу його на дві окремі установи – Музей старожитностей і Музей образотворчих мистецтв. 12 листопада 1873 р. він стає завідувачем окремого Музею старожитностей, а мистецькі колекції залишаються у підпорядкуванні А. І. Линниченка [3, арк. 29; 7, с. 73; 60, с. 80].

На 1884 р. серед 32 навчальних і навчально-допоміжних установ університету вже значиться три музеї, ботсад і 9 кабінетів, а також 10 лабораторій, а у 1888 р. кількість кабінетів зростає до 21 [21, с. 20–36; 31; 30, с. 129].

Відкриття нових кабінетів і музеїв, започаткування нових колекцій було тісно пов'язано з розвитком наук і появою нових кафедр, з викладанням нових навчальних дисциплін. Розширення і поліпшення навчально-допоміжних установ, у тому числі музеїв і кабінетів, збільшення їхнього персоналу та фінансового забезпечення сприяло підвищенню якості практичних занять. Це сприяло розвитку навчальних методів загалом по університету, особливо там, де навчання студентів потребувало обов'язкового проведення наукових дослідів і спостережень у лабораторіях і клініках, не могло обходитись без вивчення, систематизації і класифікації колекцій у музеях і кабінетах. Причому, музейні колекції, зібрання анатомічних препаратів чи гербаріїв стараннями університетської професури постійно збільшувалися і вдосконалювалися, завдячуючи новим дослі-

дженням, розкопкам, зборам у природничих експедиціях, цілеспрямованим придбанням і добровільним пожертвам сучасників. Так, наприклад, зібрання старожитностей стараннями університетської професури перетворилося на перший у Києві археологічний музей, що на початок XX ст. мав більш як 11 тисяч одиниць зберігання [66], а Нумізматичний музей свою колекцію майже потроїв, збільшивши її до 60467 [4, арк. 89; 16]. Теж саме можна сказати й про інші колекції університету [34, с. 104–108; 36; 10].

Показово, що від самого початку університетські колекції, у певні дні можна було побачити усім пересічним громадянам міста. "Щоб доставити можливість стороннім відвідувати університетські колекції і кабінети, без обтяження викладачів під опікою яких вони знаходяться", було видано наказ про відкриття їх в певні години кожного тижня для відвідувачів [71, с. 205; 1, арк. 113; 57, с. 90]. Адже ніяких інших казенних музеїв у Києві тоді ще не було, отже використовувалися вони не тільки в навчальних цілях але і в просвітницьких, виконуючи роль публічних музеїв, перетворюючи тим самим університет в осередок міської культури.

1869 р. в "Університетських вістях" уже були опубліковані спеціальні "Правила для відвідування публікою навчально-допоміжних установ Університету св. Володимира", де вказувалося час відвідування: по четвергах з 15 до 18 годин – влітку, з 15 до 17 годин – взимку, за винятком періоду канікул. Ці правила наказували неодмінну присутність в кабінетах консерваторів або лаборантів, а в оранжереях – садівника. Також, для спостереження за збереженням предметів університетським інквізором (чиновник при канцелярії, який відповідав за господарство і порядок) вимагалася в кожній кімнаті обов'язкова присутність одного служителя (прообраз посади музейного доглядача?). Крім цього університетський швейцар в дні вільних відвідувань зобов'язаний був знаходитися на професорському ганку, зустрічати публіку, пояснювати де знаходяться кабінети і стежити за верхнім одягом публіки. Цікаво наголосити, у п. 4 вказувалося, якщо в призначений для відвідування день у кабінетах чи оранжереях будуть проводитись заняття, то професор має право не допускати публіку, повідомивши про це оголошенням, прибитим до дверей кабінету, підкреслюючи тим самим, першорядне значення в університеті навчальних занять [63, с. 37]. А втім, університетська професура приділяла велику увагу освіті городян, подаючи роз'яснення в музеях і кабінетах, а також влаштовуючи постійно публічні лекції в актовій залі університету. Тому важко погодитись з висновками Л. Федорової, що відводить музеям Київського університету св. Володимира виключно навчальний характер, наполягаючи що вони створювалися лише з однією метою – допомагати процесу викладання і були майже недоступні для мешканців Києва [65, с. 121–122]. Варто наголосити, що університетські колекції формувались як унаслідок наукових розшуків керівників музеїв, так і використовувались для нових наукових досліджень. Майже кожна з музейних колекцій використовувалась не лише для навчання під час лекцій чи практичних завдань, а й застосовувалась для спеціальних досліджень при написанні конкурсних робіт, на задані факультетами теми. Користувались ними і під час дисертаційних досліджень та при написанні монографій чи статей до Вісника університету не лише співробітники університету, але й інші дослідники за спеціальним дозволом ректора. Інформація про це подається у описах діяльності багатьох наукових і навчально-допоміжних підрозділів станом на 1884 р. [7, с. 72–76; 8, 29; 67]. Що стосується колекцій міні-кабінету, то далі автор

сама собі суперечить, зазначаючи, що його завідувачі активно вивчали колекції і вводили їх до наукового обігу. І справді, завідувачі нумізматичної колекції проводили величезну наукову роботу з визначення, систематизації та каталогізації зібрання, публікували наукові розвідки й активно займалися топографуванням нумізматичних пам'яток, досліджуючи розвиток грошового обігу на Україні. [Порівняй: 62, с. 100–101]. Також зауважимо, що організація та проведення III (1874) і XI (1899) Археологічних з'їздів у Києві саме на базі Київського університету св. Володимира свідчить про високий рівень організації музейної справи в університеті у повній відповідності до тогочасних передових вимог. Його музеї, серед найчисельніших зібрань міста. Вони доступні для публіки і науковців, виконують функції просвітницького, навчального, а також дослідницького, наукового центру, так само як і музеї при наукових товариствах, які за визначенням П. С. Уварової тоді вважалися найкращими серед музеїв Російської імперії [20, с. 76–78].

Отже, підсумовуючи можна засвідчити, що на початок XX ст. колекції Київського університету були найбільшим музейним зібранням у Києві, уже пройшли значний шлях структурних змін і систематизації, поступово перетворившись у солідні, часто багатотисячні, старанно укомплектовані і описані наукові збірки, які стали однією з важливих форм організації освіти і науки, були тим середовищем де вона протікала і підґрунтям для її розвитку. Безперечно, у процесі своєї еволюції університетські музеї також справили значний вплив на удосконалення музейної справи, сформували основи музейного обліку.

Та від 20-х рр. XX ст. картина різко змінюється, коли почала формуватися нова радянська система освітніх установ, де базою освіти робляться трудові школи і педагогічні інститути. Тоді наука відокремлювалася від діяльності вищих навчальних закладів і разом з ліквідацією університетів, ліквідовуються також університетські музеї, а їх колекції, якщо не гинуть (доречно згадати, як негативно позначилися на музейних колекціях університету події Першої світової війни та їхня евакуація до Саратова), передаються в централізовані державні, або академічні музеї. Так, після закриття Київського університету та перетворення його в Інститут народної освіти в 1920 р, частина наукових колекцій університетських музеїв були передані до фондів Державного історичного музею України (тепер – Національний музей історії України) [22; 37]. Увійшли вони й до зібрання Геологічного, Зоологічного та Палеонтологічного відділів Центрального науково-природничого музею Академії наук України [32, с. 132–142], до Національного музею медицини України, Музею історії Києва та інших, де і зараз красуються в експозиціях і складають значну частину музейного фонду. В університеті ж музеї зовсім зникають, або влаштовуються як добірка наочних посібників, стають засобами ідеологічної, агітаційної та громадської роботи, віддаляючись у своїй діяльності від наукових критеріїв. Так тривало до початку 1930-х рр., поки радянська влада не ухвалила рішення про відкриття у Харкові, Києві, Одесі та Дніпропетровську університетів [42]. Разом із відновленням університетів, активно відновлюється і робота університетських музеїв, істотно збільшується їхня мережа, розробляється нова законодавча база.

Київський університет було відновлено 1933 р., на його факультети поступово повертається наука: знову організовуються експедиції, наукові відрядження, збори колекцій і гербаріїв, формуються нові експозиції музеїв, влаштовуються лабораторії й кабінети. Майже відразу починають функціонувати Зоологічний, Ботанічний і

Геологічний кабінети. Тепер вже до університету передають разом з книгами, приладами й іншим обладнанням також музейні колекції, наприклад: 23 тис. експонатів геологічного музею з майна гірничо-геологічного інституту [39]. 1936 р. в університеті вже налічувалося 32 лабораторії, а також 17 кабінетів і музеїв, а 1939 р. ця цифра збільшується до 78 (!) [21, с. 355–356].

Непоправної шкоди музейним колекціям було завдано під час Другої світової війни. Київський університет втратив багато зі створеного в довоєнні роки, у тому числі і музеї: "1) відомий у Європі зоологічний музей з відділами, що зберігав понад 2 млн од.; 2) зоотомічний; 3) анатомічний; 4) ботанічний; 5) гербарій; 6) загальної геології; 7) палеонтології та історичної геології; 8) мінералогічний; 9) петрографії і корисних копалин; 10) фізики", а також колекції спеціалізованих лабораторій і кабінетів [52].

Після війни облаштування музеїв і наукових колекцій на факультетах знову відновлюється. Продовжують функціонувати, розширюються і поповнюються Зоологічний, Ботанічний, Мінералогічний, Палеонтологічний музеї, з'являються нові. Як тут знову не згадати слова Ф. Шміта, що ще у 1919 р. зауважив: "... знову повторюється, майже урочисто одна і та ж еволюція. Ясно, що тут є якась внутрішня необхідність, якась закономірність ("законосообразность") [70, с. 33].

Певно слідуючи саме цій "законоузгодженості", музеї в університетах виникали і продовжують виникати. Та незважаючи на активний розвиток мережі університетських музеїв, їх статус за радянських часів поступово, але невідворотно змінюється. Старі традиції освіти в музеї зовсім забуті.

Радянська законодавча база, відкидаючи позитивний досвід другої половини XIX – початку XX ст., що сприяв музеї науковими установами, націлювала вузівські музеї, у першу чергу, на ідейно-виховну й агітаційну роботу. Важливим завданням стає виховання класової позиції і світогляду будівельників соціалізму. У період 1930–40-х рр., коли діяльність вищих навчальних закладів і також музеїв знаходилася у підпорядкуванні Народного комісаріату освіти (НКО) СРСР й УРСР і регламентувалася його постановами (до 1946 р.), музеї ще займали помітну роль у системі освіти та сприймалися як важливі установи в навчальних закладах з усіма специфічними, властивими музею ознаками. Однак із часом, коли музейна мережа була введена з підпорядкування освітянського керівництва і взята під контроль ЦК КПРС, музеї втрачають своє вагомe місце у структурі університету, що разом з архівом і бібліотекою завжди складали єдиний освітній, науково-інформаційний і комунікаційний блок. Поступово вони перетворюються у важливий засіб в арсеналі ідеологічної боротьби, а згодом і взагалі позбавляються державної турботи й отримують статус музеїв на громадських засадах, робота у яких переходить під опіку лише громадського активу і партійних організацій. Жоден державний орган не виділяє цілеспрямовано кошти на утримання й розвитку музеїв і музейних колекцій у ВНЗ попри те, що засади Національної музейної політики повинні сприяти розвитку музейної мережі і передбачають державну підтримку Музейного фонду України [докладніше див.: 50, 45, 49].

У незалежній Україні музеї університетів застрягли в радянській традиції громадського (позадержавного) статусу і вже взагалі не згадуються ані в університетських статутах, ані в Законі України "Про вищу освіту" серед переліку важливих структурних університетських підрозділів поряд із бібліотеками чи науковими лабораторіями. Тепер немає чіткого визначення місця музею у структурі

вищого навчального закладу як необхідного підрозділу, важливого для освіти, науки і просвітницької діяльності.

За останні двадцять років на основі законодавчих актів Міністерства освіти і науки України університетські музеї пройшли шлях музеїв на громадських засадах від "народних" до "зразкових" і успішно перейшли у підрозділ позашкільної освіти та виховної роботи, а від 2014 р. взагалі залишилися без "Положення" – основного нормативного документу, що регламентує, деталізує її спрямовує їхню діяльність. Після відміни ще Д. Табачником недолугого "Положення про музей при навчальному закладі, який перебуває у сфері управління Міністерства освіти і науки України" (Наказ МОН України № 640 від 04.09.2006 р.), нове "Положення" про діяльність університетських музеїв досі не запроваджено. Це дозволяє деяким чиновникам вважати, що діяльність музеїв в університеті є непрофільною, а освіта в музеї – легковажною. На думку таких керівників основна функція університетського музею полягає лише у представницьких функціях – для прийому поважних делегацій. Особливо дивує, що в деяких співробітників як від Міністерства освіти і науки України, так і від Міністерства культури чомусь склалося враження про незначущість колекцій в університетських музеях і їхню непричетність до важливої й обов'язкової справи збереження Музейного фонду України, тоді як музеї ВНЗ часто зберігають значні й унікальні колекції. Для прикладу: за даними Державної служби статистики України за 2012 р. серед 592 музеїв України, що підпорядковані Міністерству культури України, було на обліку шість музеїв природничого профілю, які зберігали 520154 предмета основного фонду [56], тоді як у 22 зоологічних музеях при вищих навчальних закладах України зберігалось 1 млн 549,2 тис. одиниць зберігання основного фонду [69, с. 88].

Парадокс полягає в тому, що накази Міністерства культури України не поширюються на відомчі музеї (якими фактично вони є), які перебувають у сфері управління Міністерства освіти і науки України, через це національна політика в музейній галузі тут здебільшого відсутня та їхній розвиток й утримання знаходяться у повній залежності від засновника – керівництва університету. Музеї університетів часто не реєструються і ніяк не обліковуються. Головне, відсутня кадрова політика, бо в музеях вищих навчальних закладів взагалі не передбачений професійний музейний персонал. Повторимо, у Законі України "Про вищу освіту" слово "музей" взагалі відсутнє, як і посади музейних працівників, Тобто багатотисячні колекції у вищих навчальних закладах зберігаються переважно без музейних зберігачів, бо їхні посади не передбачено у штатних розписках. Збереження застарілих радянських поглядів на музей в університеті призводить до залишкового принципу у фінансуванні й недостатнього кадрового забезпечення, а відтак і до низького рівня використання його потенціалу як у межах діяльності університету, так і для розвитку туристичного й культурного простору міста. А головне, це перешкоджає дотриманню правил зберігання та обліку Музейного фонду України відповідно до вимог чинного законодавства.

Та попри юридично-правові негаразди, у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка музеї наполегливо продовжують діяти й поповнювати свої колекції. Крім тих музеїв і кабінетів, що традиційно вже працювали: Ботанічний (його експозиція від 2001 р. є демонтованою), Зоологічний, Геологічний (нині об'єднує палеонтологічний і мінералогічний кабінети), 1966 р. відкривається Музей історії Київського університету. Від 1987 р. почав роботу Археологічний музей; 1988 р. – Ас-

трономічний; 1992 р. – Лінгвістичний і 1995 р. – Етнографічний. У структурі біологічного факультету на території Канівського природного заповідника, у старовинному меморіальному будинку академіка М. Ф. Біляшівського 1969 р. відкрили Музей природи, а при Ботанічному саду ім. акад. О. В. Фоміна 2004 р. заснували Музей історії ботанічного саду. Після підпорядкування КНУТШ 2013 р. Науково-дослідного інституту "Кримська астрофізична обсерваторія" (НДІ КрАО), до переліку університетських музеїв приєдналися Музей-квартира академіка А. Б. Северного і Музей астрономії КрАО [44; 10; 33; 36].

Експозиції та фондові колекції музеїв КНУТШ різні за розміром та оформленням, різним є й рівень організації музейної роботи, фінансове й кадрове забезпечення. Тут відчувається відсутність єдиного для університету центру управління музейною діяльністю. Для одних переважають екскурсійні та виставкові програми, у приміщеннях і фондах інших проходять практичні, семінарські або лекційні заняття, підготовка до іспитів. Переважна більшість музеїв активно залучає студентів і аспірантів до пошукової роботи та до формування музейних колекцій під час археологічних, етнографічних і природничих експедиційних досліджень. На базі фондових зібрань проходить підготовка курсових, бакалаврських, дипломних, магістерських робіт і дисертаційних досліджень, написання статей і монографій. Традиційним є організація при музеях спеціалізованих бібліотек, архівних підрозділів тощо. Спільним для музеїв нашого університету залишається брак коштів і музейних кадрів.

Отже, уся історія розвитку освіти наполегливо переконує в необхідності тісної обопільної співпраці цих двох інституцій – університету й музею, їхній взаємній потребі та корисному взаємовпливі. Іншими словами, саме життя знову доводить необхідність і правомірність існування в університеті такого специфічного, але історично обумовленого структурного підрозділу як музей, що виконує не лише важливу функцію інструменту у процесі освітньої і наукової роботи, джерельної бази і середовища її існування, але, одночасно, є й місцем зберігання пам'яті про її творців і їхній внесок у розвиток науки. Адже музей в університеті зароджується, як правило, тоді коли створюються й існують постійні наукові школи в певній галузі досліджень, усвідомлені важливі результати наукового пошуку. Коли складаються наукові традиції та є розуміння процесу розвитку освіти як формування історико-культурного й наукового надбання країни. Коли виникає необхідність зберегти пам'ять про попередні покоління університетських дослідників, зберегти зримі результати їхньої роботи, зробити це надбанням широкого наукового співтовариства. Фіксація, документування, збереження та вивчення наукового мікросвіту досягнень кафедри або факультету не можуть відбуватися в будь-якому іншому музеї, крім університетського, у чому, напевно, і полягає його особлива місія і соціальна функція. І досвід показує – чим старший і солідніший університет, тим більше в його стінах музеїв.

Ще однією яскравою сторінкою, що Київський університет імені Тараса Шевченка вписав у розвиток освіти в Україні можна вважати організацію викладання музеєзнавчих дисциплін і започаткування музейної освіти – підготовку професійних кадрів у галузі музейної справи й охорони пам'яток історії та культури. Зауважимо, що попри значний шлях розбудови університетських музеїв, підготовка професійних працівників у галузі музейної справи розпочалася зовсім нещодавно. Навіть для Європи, де перші університети й музейні зібрання з'являються ще у XI–XIII ст., тривалий час побувала традиція покладати піклування музейними колекціями на професорів, дотичних до викладання

відповідних профільних дисциплін. Саме вони були першими музейними хранителями, доглядачами, реставраторами. Надалі навчання й передача досвіду залишалися в межах музейного простору.

Практичній підготовці музейних кадрів на основі спеціальних навчальних курсів у країнах Європи науковці нараховують не більше ста років. Вважається, що першість тут належить Школі Лувру, яка була заснована ще 1882 р. Тут із середини 1920-х рр. беруться викладати музеєзнавство як окремий курс, а на початку 1940-х рр. засновують кафедру теоретичної та практичної музеології. Приблизно в цей час, 1919 р., запроваджують музеєзнавство серед університетських предметів у щойно заснованому університеті Масарика (м. Брно, Чехія). 1963 р у цьому університеті за ініціативою Я. Елінека було відкрито кафедру музеології. Окрему кафедру музейних досліджень у середині 1960-х р. було відкрито в Лестерському університеті (Великобританія). Епізодично викладалися музеєзнавчі курси в університетах деяких інших країн Америки та Європи, але закріпитися музеєзнавство як університетська дисципліна змогло лише після Другої світової війни. Традиційно прийнято вважати, що лише в середині 1970-х рр. з ініціативи Міжнародного комітету музеології (ICOM) музеєзнавство отримало визнання і стало позиціонуватися як університетська дисципліна [23, с. 47–48; 35, с. 65; 61, с. 120–121].

На території Російської імперії музеєзнавство почали викладати 1907 р. у Московському археологічному інституті в межах підготовки спеціалістів для архівів, бібліотек і музеїв. Із 1920 р. подібний курс доручили викладати в Петроградському Археологічному інституті, а згодом і в університеті, О. О. Міллеру (1875–1935) [5, с. 5–6]. А 1919–1921 рр. В. Г. Малицький (1886–1953) починає читати лекції з музейної бібліографії на курсах з музеєзнавства при Відділі у справах музеїв НКО РСФСР і відтоді викладання теорії і практики музейної справи стало пріоритетним напрямком його педагогічної діяльності. Від початку 1940–1941 рр. працюючи на міжфакультетській музейно-краєзнавчій кафедрі, він викладає історію музейної справи в Московському університеті [53]. Однак центри підготовки музейних кадрів у Санкт-Петербурзі і у Москві близько середини ХХ ст. із різних причин були закриті та підготовка тут музейних фахівців із вищою освітою була припинена більш як на три десятиліття [24, с. 158].

В Україні перші, так само епізодичні і не певні, спроби організації викладання музеєзнавства також припадають на початок ХХ ст. Так, курси музеології входили до програми навчання як на археологічному, так і на археографічному відділеннях Київського археологічного інституту (1918–1924), засновники якого прагнули випустити "корисних практично-наукових освічених спеціалістів – музейників, архівістів, керівників екскурсій" [55, с. 265–266]. Ще одна спроба розпочати підготовку фахівців музейної справи пов'язана з Харківським інститутом народної освіти ім. О. О. Потебні. Тут на факультеті політичної освіти планували 1925 р. заснувати екскурсійно-музейну секцію. Плани вдалося втілити в життя лише після реорганізації 1929 р., коли факультет виокремився в самостійний вищий навчальний заклад – Харківський інститут політичної освіти, у структурі якого виник окремий музейний відділ. Та теоретичні курси і система концентрованої практики з виїздами по музеях тривали недовго і 1935 р. навчальний заклад знову реорганізували в Харківський державний бібліотечний інститут і від підготовки фахівців із музейної справи довелося відмовитись. Цей важливий і актуальний (адже кількість музеїв в Україні зростала) напрям освітньої діяльності був також безпідставно забутий вищою школою України [68, с. 60–61].

Після років забуття до розбудови освітньої програми з музеєзнавства й до організації підготовки кадрів для музеїв долучається засновник першої в Україні кафедри археології, що постала в Київському університеті імені Тараса Шевченка 1944 р., видатний історик, археолог, фахівець у галузі античної історії, канд. іст. наук, чл.-кор. АН УРСР, проф. Л. М. Славін (1906–1971) [43]. Спочатку, студентам-історикам, у межах програми спеціалізації з археології, він запроваджує спецкурс "Музеєзнавство і краєзнавство" (50 год), музеєзнавчу практику (80 год) і семінар із музеєзнавства та краєзнавства (34 год) [2, арк. 28–30; 51].

Згодом, розвиток науки й гостра потреба у підготовці музейних працівників переконують Л. М. Славина вдатися до планомірної організації фахової освіти в галузі музейної справи та звернутися до розширення викладання дисциплін музейного профілю. За його ініціативи були запропоновані та схвалені керівництвом зміни в навчальному плані на 1952–53 рр.: додається три музейні спецкурси (замість одного) і дві музейні практики, одна з яких – "навчально-виробнича екскурсія" – протягом трьох тижнів проводилась музеями Москви й Ленінграда (згадаємо, що тоді підготовку музейних спеціалістів у цих університетах було припинено [24, с. 158]).

Також, за наполяганням Л. М. Славина розробляється і на другому курсі вводиться загальний курс для всіх істориків "Основи музейної справи" [43, с. 44–45]. 1953 р кафедру було перейменовано в кафедру археології та музеєзнавства. Тепер вона готувала не просто музейних працівників, а музеєзнавців. Із цього часу в дипломах випускників кафедри в розділі спеціальності значилось: "Історія", а кваліфікацію їм встановлювали "історик-археолог, музеєзнавець, викладач історії та суспільствознавства" [48, с. 230–231]. Тоді це була перша у СРСР і одна з перших університетських кафедр у Європі, де не просто викладались окремі музейні дисципліни, а готували спеціалістів за фахом "музеєзнавство" [26, с. 309–312; 54, с. 8; 24, с. 158].

Як результат роботи з розробки та введення нових музейних дисциплін співробітники кафедри підготували навчальний посібник із музейної справи [11], матеріали якого ґрунтувалися не тільки на опрацюванні широкого кола літератури, а також урахували практику музейних установ України. Оскільки навчальний посібник було укладено на основі лекцій прочитаних у вигляді спецкурсів, то його розділи присвячені різним напрямкам музейної діяльності: 1. Історія музейної справи та основні види музеїв; 2. Збирання і облік музейних колекцій; 3. Збереження, консервація і реставрація музейних колекцій; 4. Експозиційна робота музеїв; 5. Науково-дослідна робота музеїв; 6. Культурно-масова робота музеїв. Сьомий розділ посібника був присвячений охороні пам'яток культури в нашій країні й аналізу законодавчої бази з цього питання. У додатках до посібника подавалися зразки бланків облікової документації, які використовувалися в музейній роботі, а список літератури включав не лише основні роботи, але й широкий перелік путівників, історичними місцями й музеями України (по областях). Це робило видання не лише навчальним, але й довідковим, і таким воно залишалося ще довгі роки. Надалі основна робота з розробки нових курсів лекцій із музеєзнавства, їхнього програмного й методичного забезпечення покладалася на Г. Г. Мезенцева, яка присвятила цій тематиці ряд статей і монографічних досліджень [Ліньова, Омельченко 2003, с. 11–12]. Серед її доробку монографія, присвячена музеям України й курс лекцій "Музеєзнавство" значно оновлений, розширений і підготовлений на матеріалах музеїв України, він довгий час лишався єдиним рекомендованим підручником для студентів в Україні [27; 28].

Як результат наполегливої багатогранної праці Л. М. Славина, завдячуючи його організаторським здібностям, заснована ним кафедра швидко постала як авторитетний науково-педагогічний центр, відомий по всій Україні та за її межами. Кафедра активно співробітничала з колегами з навчальних і наукових закладів Москви й Ленінграда. На кафедру направлялись студенти-практиканти, викладачі та співробітники музеїв для підвищення кваліфікації і стажування не лише різних міст України і Росії, а й з Польщі, Чехословаччини, Німеччини. Талановитий педагог і високоосвічений науковець підготував плеяду відомих учених і музейних співробітників.

На кінець 50-х рр. на кафедрі готується новий план роботи кафедри. Л. М. Славін виступає з пропозиціями і розробляє чітку й обґрунтовану програму, де наголос робиться на збільшення практичної підготовки. Пропонувалося для покращення організації самостійної роботи студентів кожен курс з археології та музеєзнавства розділити на лекційну частину і практикуми. Для цього слід було переробити програми і робочі плани курсів так, щоб 2/3 або 3/4 часу курсу припадало на лекції, а 1/3 чи 1/4 часу – на практикум. До практикуму включались: виконання практичних завдань з опрацювання колекцій; виконання завдань із вивчення конкретної наукової літератури. Навантаження практикуму студент повинен був здавати протягом семестру в заздалегідь визначені терміни.

В одному з пунктів програми увагу приділено музейній практиці. Термін її проведення пропонувалося збільшити майже вдвічі: з 7 тижнів до 13. Практична музейна робота передбачалася на кожному курсі спеціалізації. Так на III курсі планувалося 1,5 місяці практики з експозиційної, фондової і екскурсійної роботи в Історичному музеї (нині – НМІУ) і в інших музеях Києва. На IV курсі – три тижні вивчення музеїв і організації музейної роботи в музеях Москви й Ленінграда. На V курсі передбачалося 4 тижні практики в Історичному музеї як дублерів співробітників установи за всіма видами планової музейної роботи [46].

Зазначимо, що такий підхід до вдосконалення навчальних програм був передовим, новаторським (або, як тепер кажуть – інноваційним) для того часу й досі практичний підготовці кадрів для музейної роботи надається вирішальне значення [порівняй: 25; 19]. Однак на цей раз нова програма роботи кафедри керівництвом факультету не була підтримана та поступово всі здобутки кафедри йдуть нанівець.

За роки незалежності напрацьований досвід попередніх років у викладанні музейних дисциплін був втрачений. Скорочувались лекційні години музеєзнавчих дисциплін, через брак коштів відмовились від практики у музеях Москви і Санкт-Петербурга, а потім і в музеях Києва.

Викладання основної частини всіх музейних курсів традиційно покладається лише на одного викладача (канд. іст. наук, ст. викл. В. В. Лапіна – у 1976–1981 рр.; канд. іст. наук, доц. Ю. А. Омельченко – у 1981–2002 рр.; канд. іст. наук, доц. І. К. Патриляка – у 2002–2004 рр.; канд. іст. наук, доц. І. А. Кравченко – із 2005 р.) так само, як майже півстоліття назад покладалося на Г. Г. Мезенцеву, але тоді була можливість запрошувати спеціалістів з інших установ, часто з-за меж України, на умовах почасової оплати, для викладання вузьких тем. Тепер такої можливості немає.

Світ невпинно рухається вперед. За останні 60 років, що проминули від започаткування підготовки музеєзнавців на кафедрі, кількість музеїв у світі подвоїлась, музей став впливовим суспільним закладом, а музеєзнавство/музеологія, долаючи гарячі фахові дискусії, вийшло за межі допоміжної історичної дисципліни та перетворилось на повноправну суспільну науку. Тепер

за межами України в університетах відкриваються окремі спеціалізовані кафедри (іноді факультети), що готують музейних працівників із різних напрямів музейної роботи – від дизайнера до менеджера. Тож час флагоману української освіти і науки, яким безперечно є Київський університет імені Тараса Шевченка, проводити реформи в галузі підготовки нових кадрів для музеїв відповідно до світових стандартів. Продовжувати готувати спеціалістів старими методами вже не можна. Теоретики, що не мають ніякого практичного досвіду в музейній справі і, відповідно, оперують лише шаблонами з чужих підручників не зможуть бути конкурентоспроможними у сучасному світі. А база для навчання в університеті є, бо, попри все, є в університеті музеї і ще вціліли викладацькі традиції.

#### Список використаних джерел

1. Державний архів м. Києва, ф. 16, Київський університет св. Володимира, оп. 465, сп. 28.
2. Науковий Архів Інституту археології України, ф. 17, Особовий фонд Л. М. Славина, спр. 9, документи 1953, 1958–1959 рр.
3. Там само, ф. 13, Музей старожитностей при Київському університеті св. Володимира, спр. 48-в, листування 1873 р.
4. Там само, ф. 13, Музей старожитностей при Київському університеті св. Володимира, спр. 54, листування у фінансових справах, 1900–1915.
5. Анянцев В. Г. Национальные и международные музейные организации: Учебно-методическое пособие / В. Г. Анянцев. – СПб. : Ист-фак СПбГУ, 2013.
6. Антонович В. Б. Нумизматический кабинет / В. Б. Антонович // Историко-статистические записки об ученых и учебно-вспомогательных учреждениях Императорского университета Св. Владимира (1834–1884) / изданы под ред. В. С. Иконникова. – К. : В тип. Имп. ун-та Св. Владимира, 1884. – С. 49–59.
7. Антонович В. Б. Музей древностей / В. Б. Антонович // Историко-статистические записки об ученых и учебно-вспомогательных учреждениях Императорского университета Св. Владимира (1834–1884) / изданы под ред. В. С. Иконникова. – К. : В тип. Имп. ун-та Св. Владимира, 1884. – С. 60–76.
8. Бец В. А. Анатомический театр / В. А. Бец // Историко-статистические записки об ученых и учебно-вспомогательных учреждениях Императорского университета Св. Владимира (1834–1884) / изданы под ред. В. С. Иконникова. – К. : В тип. Имп. ун-та Св. Владимира, 1884. – С. 246–286.
9. Біляшівський М. М. Зоологічний музей Київського національного університету ім. Т. Шевченка як явище культури України / М. М. Біляшівський // Університетський музей: європейський досвід та українська практика: 36. пр. міжнар. наук.-практ. конф. (6–7 жовт. 2011 р., м. Київ) / упор. Л. В. Казанцева. – Ніжин : Вид-во НДУ імені Миколи Гоголя, 2012. – С. 39–2.
10. Біляшівський М. М. Зоологічний музей / М. М. Біляшівський, Ж. В. Розора // Нариси історії біологічного факультету / В. І. Чопик, Б. О. Цудзевич, М. Є. Кучеренко та ін. – К. : Фітосоціоцентр, 2004. – С. 50–69.
11. Бондар М. М. Нариси музейної справи / М. М. Бондар, Г. Г. Мезенцева, Л. М. Славін. – К. : Вид-во Київ. ун-ту, 1959.
12. Бурлыкина М. И. Музеи высших учебных заведений дореволюционной России (1724–1917) / М. И. Бурлыкина. – Сыктывкар : Изд-во Сыктыв. ун-та, 2000.
13. Бурлыкина М. И. Университетские музеи дореволюционной России как просветительские центры / М. И. Бурлыкина // Философский век. Альманах. – 2005. – Вып. 28. – С. 46–55.
14. Бурлыкина М. И. Университетские музеи в научно-образовательном процессе: история и современность (XVIII–XX вв.) / М. И. Бурлыкина // Музейные фонды и экспозиции в научно-образовательном процессе: Материалы Всероссийской научной конференции. Томск, 18–20 марта 2002 г. – Томск : Изд-во Том. ун-та, 2002. – С. 51–58.
15. Вайдахер Ф. Загальна музеологія / Ф. Вайдахер. – Л.: Літопис, 2005.
16. Гарбуз Б. Б. Музей нумізматики / Б. Б. Гарбуз // Київська старовина. – 1993. – № 4. – С. 88–92.
17. Горбик В. О. Лохвицький Кіндрат Андрійович / В. О. Горбик, Л. Д. Федорова // Українська біографістика. – 1996. – Вип. 1. – С. 87–90.
18. Грицкевич В. П. Музей в XVII веке и в эпоху Просвещения // Основы музееведения : учеб. пособие. – 2-е изд., испр. – М. : Книжный дом "Либроком", 2010.
19. Девис Э. Преподавание музееведения: широта диапазона, гибкость и любознательность / Э. Девис // Вопросы музеологии. – 2010. – № 2 – С. 26–81.
20. Дементьева Ю. М. Материалы археологических съездов (1869–1914) как источник по истории музейного дела в России / Ю. М. Дементьева // Известия Российской государственной педагогического университета им. А. И. Герцена. – 2008. – № 37 (80). – С. 71–83.
21. Історія Київського університету. 1834–1959. До 125-річчя з дня існування / Відп. ред. О. З. Жмудський. – К. : Видавництво Київського університету ім. Т. Г. Шевченка, 1959.

22. Ковтанюк Н. Г. На шляху становлення Національного музею історії України (з історії музею 1917–1924 рр.) / Н. Г. Ковтанюк, Г. М. Шовкопляс // До 100-річчя Національного музею історії України: 3 історії музею та його раритетів: Темат. зб. наук. праць / Національний музей історії України. – К., 1998. – С. 6–28.
23. Лоренте П. Х. Развитие музеологии как университетской дисциплины: от технической подготовки к критической музеологии / П. Х. Лоренте // Вопросы музеологии. – 2011. – № 2 (4). – С. 45–64.
24. Майоров А. В. Задачи и перспективы подготовки современных музееведов / А. В. Майоров // Университетские музеи: прошлое, настоящее, будущее: Материалы международной научно-практической конференции, посвященной 300-летию со дня рождения Г. Ф. Миллера и 60-летию музея истории СПбГУ. С.-Петербург, 17–19 окт. 2005 г.; под ред. И. Л. Тихонова. – СПб.: Изд-во С.-Петерб. ун-та, 2006. – С. 157–162.
25. Марэнда Л. Музейная практика, музейное образование, музеология: связи и дихотомия / Л. Марэнда // Вопросы музеологии. – 2011. – № 2 (4). – С. 104–110.
26. Мастеница Е. Н., Шляхтина Л. М. Музей и музееведение в университетском образовании / Е. Н. Мастеница, Л. М. Шляхтина // Философский век. Альманах. – СПб.: Санкт-Петербургский Центр истории идей, 2005. – Вып. 30. – Т. 3. – С. 307–314.
27. Мезенцева Г. Г. Музеезнавство. (На материалах музеев Украины): Курс лекций / Г. Г. Мезенцева. – К.: Вища школа, 1980.
28. Мезенцева Г. Г. Музеи Украины / Г. Г. Мезенцева. – К.: Изд-во Киевского ун-та, 1959.
29. Минх Н. Г. Кабинет при кафедре паталогической анатомии / Н. Г. Минх // Историко-статистические записки об ученых и учебно-вспомогательных учреждениях Императорского университета Св. Владимира (1834–1884) / изданы под ред. В. С. Иконникова. – К.: В тип. Имп. ун-та Св. Владимира, 1884. – С. 289–294.
30. Могильний Л. П. Київський університет наприкінці XIX ст. – на початку XX ст. (1884–1914) / Л. П. Могильний, М. Г. Палієнко // Історія Київського університету / І. В. Верба, О. В. Вербовий, Т. Ю. Горбань та ін.; кер. автор. колект. В. Ф. Колесник. – К.: ВПЦ "Київський університет", 2014. – С. 126–175.
31. Морозов В. В. Музейництво в Київському університеті (1834–1915) / В. В. Морозов, І. В. Дворкін // Вестник Национального технического университета "ХПИ". – 2008. – № 37: Актуальні проблеми історії України. – С. 9–15.
32. Музеи Академии наук СССР и академий наук союзных республик. – 2-е изд., переработ. и доп. – М.: Наука, 1989.
33. Музеї і музейні колекції Київського національного університету імені Тараса Шевченка (довідник до 180-річчя університету); за ред. С. А. Вихви. – К.: ВПК Експрес-поліграф, 2014.
34. Надтока О. М. Розвиток університету за ліберального статуту (1864–1884) / О. М. Надтока, О. О. Сухобокова // Історія Київського університету: монографія / І. В. Верба, О. В. Вербовий, Т. Ю. Горбань та ін.; кер. автор. колект. В. Ф. Колесник. – К.: ВПЦ "Київський університет", 2014. – С. 91–125.
35. Некужа П. История Чешской музеологии / П. Некужа // Вопросы музеологии. – 2011. – № 2 (4). – С. 65–68.
36. Нестеровский В. А. Геологичний музей Київського національного університету імені Тараса Шевченка / В. А. Нестеровский, Л. О. Волконська, О. М. Вакулєнко, Р. С. Фурдуй. – К.: ВПЦ "Київський університет", 2011.
37. Оксєнич М. Шляхи формування збірки Національного музею історії України: колекції меценатів і внески приватних осіб / М. Оксєнич // Скарбниця української культури. – 2007. – Вип. 8. – С. 165–173.
38. Омєльченко Ю. А. Розвиток учбових музеїв: навч. посіб. / Ю. А. Омєльченко. – К.: НМК ВО, 1988.
39. Отчет ректора университета о предварительных итогах 1934–1935 учебного года от 14.07.1935 г. // Киевский университет. Документы и материалы. 1834–1984: [Сб., посвященный 150-летию Киевского ун-та]. – К.: Вища школа, 1984. – С. 96.
40. Павлов П. В. Музей изящных искусств / П. В. Павлов // Историко-статистические записки об ученых и учебно-вспомогательных учреждениях Императорского университета Св. Владимира (1834–1884); изданы под ред. В. С. Иконникова. – К.: В тип. Имп. ун-та Св. Владимира, 1884. – С. 77–78.
41. Паульсон О. М. Зоологический кабинет / О. М. Паульсон // Историко-статистические записки об ученых и учебно-вспомогательных учреждениях Императорского университета Св. Владимира (1834–1884); изданы под ред. В. С. Иконникова. – К.: В тип. Имп. ун-та Св. Владимира, 1884. – С. 110–122.
42. Постановление СНК УССР об организации на Украине государственных университетов от 10.03.1933 г. // Киевский университет. Документы и материалы. 1834–1984: [Сб., посвященный 150-летию Киевского ун-та]. – К.: Вища школа, 1984. – С. 94–95.
43. Самойленко Л. Г. Педагогічна діяльність професора Л. М. Славіна / Л. Г. Самойленко // Археологія. – 2007. – № 1. – С. 40–50.
44. Самойленко Л. Г. Музеї Київського національного університету імені Тараса Шевченка: історія, досвід роботи, перспективи розвитку / Л. Г. Самойленко // Вісн. Одес. історико-краєзнавчого музею. – 2006. – Вип. 3. – С. 61–66.
45. Самойленко Л. Г. Актуальні проблеми правового статусу університетських музеїв у контексті розвитку української духовності та державотворення / Л. Г. Самойленко // Vita Antiqua. – 2009. – № 7–8. – С. 286–292.
46. Самойленко Л. Г. Кафедра археології та музєєзнавства, 1959: мрії про перебудову (від комунікації до комунізації без комунікаційних бар'єрів / Л. Г. Самойленко // Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. – 2015. – Вип. 19. – С. 384–391.
47. Самойленко Л. Г. Місія університетського музею і його місце в структурі вищого навчального закладу та у музейній мережі міста (сторінки історії і сучасний стан) / Л. Г. Самойленко // Університетські музеї: європейський досвід та українська практика: 36. пр. міжнар. наук.-практ. конф. (6–7 жовт. 2011 р., м. Київ) / упор. Л. В. Казанцева. – Ніжин: Вид-во НДУ імені Миколи Гоголя, 2012. – С. 338–360.
48. Самойленко Л. Г. Создание кафедры археологии и музееведения в Киевском университете / Л. Г. Самойленко // Археологія і давня історія України. – 2012. – Вип. 9. – С. 228–234.
49. Самойленко Л. Г. Університетські музеї в контексті національної музейної політики України / Л. Г. Самойленко // Охорона культурної спадщини в Україні: аспекти соціокультурної взаємодії: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції в Національній академії керівних кадрів культури і мистецтва 5–6 червня 2014 р.; за ред. В. Г. Чернець. – К.: Національна академія керівних кадрів культури і мистецтва, 2014. – С. 134–137.
50. Самойленко Л. Г. Учебные музеи Киевского национального университета имени Тараса Шевченко: феномен культуры или науки? / Л. Г. Самойленко // Музеология – музееведение в начале XXI века: проблемы изучения и преподавания. Материалы Международной научной конференции. Санкт-Петербург, 14–16 мая 2008 года. – СПб.: [б. в.], 2009. – С. 469–485.
51. Славин Л. М. Подготовка новых кадров археологов (Кафедра археологии КГУ) / Л. М. Славин // Краткие сообщения Института археологии АН УССР. – 1952. – Вып. 1. – С. 93–97.
52. Сообщение ректора Киевской областной комиссии содействия Государственной чрезвычайной комиссии по установлению злодеяний фашистских оккупантов об ущербе, нанесенном Киевскому университету, 8 ноября 1943 г. // Киевский университет. Документы и материалы. 1834–1984: [Сб., посвященный 150-летию Киевского ун-та]. – К.: Вища школа, 1984. – С. 113–114.
53. Сосименко И. П. Основовоположники отечественного музееведения: Г. Л. Малицкий и его педагогическая деятельность / И. П. Сосименко // Вопросы музеологии. – 2010. – № 2. – С. 46–54.
54. Сотникова С. И. Музеология: Пособие для вузов / С. И. Сотникова. – М.: Дрофа, 2004.
55. Ставицька А. В. Київський археологічний інститут як навчально-наукова корпорація / А. В. Ставицька // Археологія і давня історія України. – К.: ІА НАНУ, 2012. – Вип. 9. – С. 263–267.
56. Статистичний бюллетень "Заклади культури, мистецтва, фізкультури та спорту України" [http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv\\_u/15/Arch\\_vd\\_bl.htm](http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/15/Arch_vd_bl.htm), 2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat\\_u/publikuit\\_u.htm](http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publikuit_u.htm). – Назва з екрану. – Дата звернення: 19.10.2016.
57. Сторчай О. В. Бонавентура Клембовський і мистецька освіта / О. В. Сторчай // Студії мистецтвознавч. – 2007. – Ч. 1. – С. 76–92.
58. Сундієва А. А. Обособление музейного дела в самостоятельную сферу культурной деятельности / А. А. Сундієва // Музейное дело России; под ред. М. Е. Каулен. – 2-е изд. – М.: Издательство ВК, 2006. – С. 35–120.
59. Таран А. В. Университетские музеи России: прошлое, настоящее, будущее / А. В. Таран // Обсерватория культуры. – 2005. – № 2. – С. 64–77.
60. Тарасенко О. О. Музей старожитностей університету Св. Володимира у вивченні історії українського народу (до 170-річчя заснування) // Сумська старовина. – 2007. – № XXIII. – С. 78–83.
61. Тишкін А. А. Подготовка профессиональных кадров в области музеологии и охраны наследия в рамках магистерских программ / А. А. Тишкін, Т. Г. Гребенникова // Вестн. Томского гос. ун-та. Культурология и искусствоведение. – 2014. – Вип. 1 (13). – С. 120–125.
62. Турмис Н. Питання теорії та практики української нумізматикі: генеза та ретроспективи / Н. Турмис // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – 2004. – Вип. VIII. – С. 94–118.
63. Университетские известия. – 1869. – № 6. – Отд. 1. – С. 37.
64. Устав Университета Св. Владимира 25 декабря 1833 г. // 3 іменем Святого Володимира. Київський університет у документах, матеріалах та спогадах сучасників: у 2 кн. / Упоряд.: В. І. Ульяновський, В. А. Короткий. – К.: Заповіт, 1994. – Кн. 1.
65. Федорова Л. Д. 3 історії музеїв Києва XIX – початку XX ст. // Краєзнавство. – 2011. – № 1. – С. 115–128.
66. Франко О. О. Огляд фонду музею старожитностей при Київському університеті св. Володимира (науковий архів Інституту археології АН УРСР) / О. О. Франко // Археологія. – 1991. – № 1. – С. 145–147.
67. Хржонцевський Н. А. Лабораторія при кафедрі общєї патології / Н. А. Хржонцевський // Историко-статистические записки об ученых и учебно-вспомогательных учреждениях Императорского университета Св. Владимира (1834–1884); изданы под ред. В. С. Иконникова. – К.: В тип. Имп. ун-та Св. Владимира, 1884. – С. 295–297.
68. Шейко В. М. Підготовка фавіхців музейної справи в ХДАК (1989–1998) / В. М. Шейко, М. М. Каністратенко, Н. М. Кушаренко // Вісн. Харків. держ. акад. культури. – 2013. – Вип. 39. – С. 59–70.
69. Шидловський І. В. Історія музейної справи та Зоологічних музеїв університетів України / І. Шидловський. – Л.: ЛНУ ім. Івана Франка, 2012.
70. Шмит Ф. И. Исторические, этнографические, художественные музеи. Очерк истории и теории музейного дела / Ф. И. Шмит. – Харьков: Союз, 1919.
71. Шульгин В. Я. История университета Св. Владимира / сочинение Виталия Шульгина ординарного проф. ун-та Св. Владимира; [сост. Виктор Короткий]. – Репринтное изд. – К.: Лыбидь, 2010.

72. Юрєнева Т. Ю. Музєевєдєнє : учєбнїк / Т. Ю. Юрєнєва. – 4-є изд., испр. и дѡп. – М. : Акадємїчєскїй Прѡєкт; Альям Матєр. – 2007.

73. Lourenço M. Between two worlds: the distinct nature and contemporary significance of university museums and collections in Europe / M. Lourenço. – PhD dissertation, Conservatoire National des Arts et Métiers. – Paris, 2005.

## References

1. Derzhavnyi arkhiv m. Kyiva, fond 16: Kyivskiy universitet sv. Volodymyra, opys 465, sprava 28.
2. Naukoviyi Arkhiv Instytutu arkeoholohiyi Ukrainy, fond 17: Osobovy fond L. M. Slavina, sprava 9, dokumenty 1953, 1958–1959 rr.
3. Ibid, fond 13: Muzei starozhytnosti pry Kyivskomu universyiteti sv. Volodymyra, sprava 48-v, lystuvannya 1873 r.
4. Ibid, fond 13: Muzei starozhytnosti pry Kyivskomu universyiteti sv. Volodymyra, sprava 54, lystuvannya u finansovykh spravakh, 1900–1915.
5. ANANIEV, V. H. (2013) *Natsionalnye i mezhdunarodnye muzeinye organizatsii: Uchebno-metodicheskoe posobie*. St. Petersburg: Ispk SPbGU.
6. ANTONOVICH, V. B. (1884) Numizmaticheskij kabinet. In: V. S. Ikonnikov (ed.) *Istoriko-statisticheskie zapiski ob uchenykh i uchebno-vspomogatelnykh uchrezhdeniyakh Imperatorskogo universiteta Sv. Vladimira (1834–1884)*. Kiev: Tipografiya Imperatorskogo universiteta Sv. Vladimira, pp. 49–59.
7. ANTONOVICH, V. B. (1884) Muzej drevnostej. In: V. S. Ikonnikov (ed.) *Istoriko-statisticheskie zapiski ob uchenykh i uchebno-vspomogatelnykh uchrezhdeniyakh Imperatorskogo universiteta Sv. Vladimira (1834–1884)*. Kiev: Tipografiya Imperatorskogo universiteta Sv. Vladimira, pp. 60–76.
8. BETS, V. A. (1884) Anatomicheskij teatr. In: V. S. Ikonnikov (ed.) *Istoriko-statisticheskie zapiski ob uchenykh i uchebno-vspomogatelnykh uchrezhdeniyakh Imperatorskogo universiteta Sv. Vladimira (1834–1884)*. Kiev: Tipografiya Imperatorskogo universiteta Sv. Vladimira, pp. 246–286.
9. BILASHIVSKYI, M. M. (2012) Zoolohichnyi muzei Kyivskoho natsionalnoho universytetu im. T. Shevchenka yak yavyshe kultury Ukrainy. In: *Proceedings of "Universytetski muzei: yevropeyskiy dosvid ta ukrainska praktyka" international conference, Kyiv, 6–7 October 2011*. Nizhyn: Vydavnytstvo Nizhynkoho derzhavnykh universytetu imeni Mykoly Hoholia, pp. 39–52.
10. BILASHIVSKYI, M. M., ROZORA, Zh. V. (2004) Zoolohichnyi muzei. In: V. I. Chopik et al (eds.) *Narysy istorii biolohichnoho fakultetu. Kyiv: Fitosotsiotsentr*, pp. 50–69.
11. BONDAR, M. M., MEZENTSEVA, H. H., SLAVIN, L. M. (1959) *Narysy muzeinoi spravy*. Kyiv: Vydavnytstvo Kyivskoho universytetu.
12. BURLYKINA, M. Y. (2000) *Muzei vysshyykh uchebnykh zavedenij dorevolutsionnoj Rossii (1724–1917 gg.)*. Syktyvkar: Izdatelstvo Syktyvskarskogo universiteta.
13. BURLYKINA, M. Y. (2005) Universitetskie muzei dorevolutsionnoj Rossii kak prosvetitel'skie tsentry. *Filosofskiy vek. Almanakh*. 28, 46–55.
14. BURLYKINA, M. Y. (2002) Unyversytetskij muzej v nauchno-obrazovatel'nom protsesse: istoriya m sovremennost' (XVIII–XX vv.). In: *Proceedings of "Muzeinye fondy i ekspozitsii v nauchno-obrazovatel'nom protsesse" all-Russian conference, Tomsk, 18–20 March 2002*. Tomsk: Izdatelstvo Tomskogo universiteta, pp. 51–58.
15. VAIDAH, F. (2005) *Zahalna muzeolohia*. Lviv: Litopys.
16. GARBUS, B. B. (1993) Muzei numizmatyky. *Kyivska starovyna*. 4, 88–92.
17. GORBYK, V. O., FEDOROVA, L. D. (1996) Lohvytskij Kindrat Andriiovych. *Ukrainska bihrafistyka*. 1, 87–90.
18. GRYTSKEVYCH, V. P. (2010) Muzej v XVII veke i v epokhu Prosveshcheniya. In: E. A. Shulepova (eds.) *Osnovy muzevedeniya: Uchebnoe posobie*. 2<sup>nd</sup> edition. Moscow: Knizhnyy dom "Librokom".
19. DEVIS, E. (2010) Prepodavanie muzevedeniya: shirota diapazona, gibkost i lyuboznatel'nost. *Voprosy muzeologii*. 2, 26–81.
20. DEMTNEVA, Yu. M. (2008) Materialy arkeologicheskikh s"ezdov (1869–1914) kak istochnik po istorii muzejnogo dela v Rossii. *Izvestiya Rossijskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta im. A. I. Gertsena*. 37 (80), 71–83.
21. ZHMUDSKYI, O. Z. (ed.) (1959) *Istoriia Kyivskoho universytetu. 1834–1959. Do 125-richchia z dnia isnuvannia*. Kyiv: Vydavnytstvo Kyivskoho universytetu im T. G. Shevchenka.
22. KOVTANIUK, N. H., SHOVKOPLIAS, H. M. (1998) Na shliakhu stanovlennia Natsionalnoho muzeiu istorii Ukrainy (z istorii muzeiu 1917–1924 rr.). In: *Do 100-richchia Natsionalnoho muzeiu istorii Ukrainy: Z istorii muzeiu ta yoho rarytetiv: Tematychnyi zbirnyk naukovykh prats*. Kyiv: Natsionalnyi muzei istorii Ukrainy, pp. 6–28.
23. LORENTE, P. Kh. (2011) Razvitie muzeologii kak universitetskoi distsipliny: ot tekhnicheskoi podgotovki k kriticheskoi muzeologii. *Voprosy muzeologii*. 2 (4), 45–64.
24. MAJOROV, A. V. (2006) Zadachi i perspektivy podgotovki sovremennykh muzevedov. In: *Proceedings of "Universitetskie muzei: proshloe, nastoyashchee, budushchee" international conference, St. Petersburg, 17–19 October 2005*. St. Petersburg: Izdatelstvo Sankt-Peterburgskogo universiteta, pp. 157–162.
25. MARENDA, L. (2011) Muzeinaya praktika, muzejnoe obrazovanie, muzeologiya: svyazi i dikhotomiya. *Voprosy muzeologii*. 2 (4), 104–110.
26. MASTENITSA, E. N., SHLYAKHTINA, L. M. (2005) Muzej i muzevedenie v universitetskom obrazovanii. *Filosofskiy vek. Almanakh*. 30 (3), pp. 307–314.
27. MEZENTSEVA, G. G. (1980) *Muzeieznavstvo. (Na materialakh muzeiv Ukrainskoyi RSR): Kurs lektsii*. K.: Vyscha shkola.

28. MEZENTSEVA, G. G. (1959) Muzei Ukrainy. Kyiv: Izdatelstvo Kievskogo universiteta.

29. MINKH, N. H. (1884) Kabinet pri kafedre patalogicheskoi anatomii. In: V. S. Ikonnikov (ed.) *Istoriko-statisticheskie zapiski ob uchenykh i uchebno-vspomogatelnykh uchrezhdeniyakh Imperatorskogo universiteta Sv. Vladimira (1834–1884)*. Kiev: Tipografiya Imperatorskogo universiteta Sv. Vladimira, pp. 289–294.

30. MOHYLNYI, L. P., PALIENKO, M. H. (2014) Kyivskiy universitet naprykintsi XIX st. – na pochatku XXst. (1884–1914). In: V. F. Kolesnik (ed.) *Istoriia Kyivskoho universytetu*. Kyiv: Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr "Kyivskiy universitet", pp. 126–175.

31. MOROZOV, V. V., DVORKIN, I. V. (2008) Muzeinytstvo v Kyivskomu universyete (1834–1915 rr.). *Vestnyk Natsionalnoho tekhnicheskogo universiteta "KhPI"*. 37, pp. 9–15.

32. RYBAKOV, B. A. (ed.) (1989) *Muzei Akademii nauk SSSR i akademii nauk soyuznykh respublik*. 2<sup>nd</sup> edition. Moscow: Nauka.

33. VYZHVA, S. A. (ed.) (2014) *Muzei i muzeini koleksii Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka (dovidnyk do 180-richchia universytetu)*. Kyiv: VPK Ekspres-polihraf.

34. NADTOKA, O. M., SUKHOBOKOVA, O. O. (2014) Rozvytok universytetu za liberalnoho statutu (1864–1884). In: V. F. Kolesnik (ed.) *Istoriia Kyivskoho universytetu*. Kyiv: Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr "Kyivskiy universitet", pp. 91–125.

35. NEKUNZHA, P. (2011) Istoriia Cheshskoj muzeologii. *Voprosy muzeologii*. 2 (4), pp. 65–68.

36. NESTEROVSKYI, V. A. et al (2011) *Heolohichnyi muzei Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*. Kyiv: Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr "Kyivskiy universitet"

37. OKSENYCH, M. (2007) Shliakhy formuvannia zbirkky Natsionalnoho muzeiu istorii Ukrainy: koleksii metsenativ i vnesky pryvatnykh osib. *Skarbnytsia ukrainskoi kultury*. 8, 165–173.

38. OMELECHENKO, Yu. A. (1988) *Rozvytok uchovykh muzeiv: navchalnyi posibnyk*. Kyiv: NMK VO.

39. Otchet rektora universiteta o predvaritelnykh itogakh 1934–1935 uchebnogo goda ot 14.07.1935. (1984) In: M. U. Belyi et al (eds.) *Kievskiy universitet. Dokumenty i materialy. 1834–1984: [Sbornik, posviashchennyi 150-letiyu Kievskogo universiteta]*. Kyiv: Vyscha shkola, p. 96.

40. PAVLOV, P. V. (1884) Muzej izyshchnykh iskusstv. In: V. S. Ikonnikov (ed.) *Istoriko-statisticheskie zapiski ob uchenykh i uchebno-vspomogatelnykh uchrezhdeniyakh Imperatorskogo universiteta Sv. Vladimira (1834–1884)*. Kiev: Tipografiya Imperatorskogo universiteta Sv. Vladimira, pp. 77–78.

41. PAULSON O.M. (1884) Zoologicheskij kabinet. In: V. S. Ikonnikov (ed.) *Istoriko-statisticheskie zapiski ob uchenykh i uchebno-vspomogatelnykh uchrezhdeniyakh Imperatorskogo universiteta Sv. Vladimira (1834–1884)*. Kiev: Tipografiya Imperatorskogo universiteta Sv. Vladimira, pp. 110–122.

42. Postanovlenie SNK USSR ob orhanizatsii na Ukraine gosudarstvennykh universitetov ot 10.03.1933. (1984) In: M. U. Belyi et al (eds.) *Kievskiy universitet. Dokumenty i materialy. 1834–1984: [Sbornik, posviashchennyi 150-letiyu Kievskogo universiteta]*. Kyiv: Vyscha shkola, p. 94–95.

43. SAMOILENKO, L. G. (2007) Pedahohichna diialnist profesora L. M. Slavina. *Arkeolohia*. 1, 40–50.

44. SAMOILENKO, L. G. (2006) Muzei Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka: istoriia, dosvid roboty, perspektivy rozvytku. *Visnyk Odeskoho istoriko-kraieznavchoho muzeiu*. 3, 61–66.

45. SAMOILENKO, L. G. (2009) Aktualni problemy pravovoho statusu universytetskykh muzeiv u konteksti rozvytku ukrainskoi dukhovnosti ta derzhavotvorennya. *Vita Antiqua*. 7–8, 286–292.

46. SAMOILENKO, L. G. (2015) Kafedra arkeolohii ta muzeieznavstva, 1959: mrii pro perebudovu (vid komunikatsii do komutatsii bez komunikatsiinykh bareriv. *Materialy i doslidzhennia z arkeolohii Prykarpattia i Volyni*. 19, 384–391.

47. SAMOILENKO, L. G. (2012) Misiia universytetskoho muzeiu i yoho mistve v strukturi vyshchoho navchalnoho zakladu ta u muzeinii merezhi mista (storinky istorii i suchasnyi stan). In: *Proceedings of "Universytetski muzei: yevropeyskiy dosvid ta ukrainska praktyka" international conference, Kyiv, 6–7 October 2011*. Nizhyn: Vydavnytstvo Nizhynkoho derzhavnykh universytetu imeni Mykoly Hoholia, pp. 338–360.

48. SAMOILENKO, L. G. (2012) Sozdanie kafedry arkeologii i muzevedeniya v Kievskom universitete. *Arkeolohia i davnii istoriia Ukrainy*. 9, 228–234.

49. SAMOILENKO, L. G. (2014) Universytetskiy muzei v konteksti natsionalnoi muzeinoi polityky Ukrainy. In: *Proceedings of "Okhrona kulturnoi spadshchyny v Ukraini: aspekty sotsiokulturnoi vzaiemodii" all-Ukraine conference, Kyiv, 5–6 June 2014*. Kyiv: Natsionalna akademiia kerivnykh kadrov kultury i mystetstva, pp. 134–137.

50. SAMOILENKO, L. G. (2009) Uchebnye muzei Kievskogo natsionalnoho universiteta imeni Tarasa Shevchenko: fenomen kultury ili nauky? In: *Proceedings of "Muzeologiya – muzevedenie v nachale XXI veka: problemy izucheniya i prepodavaniya" international conference, St. Petersburg, 14–16 May 2008*. St. Petersburg: [s. n.], pp. 469–485.

51. SLAVIN, L. M. (1952) Podgotovka novykh kadrov arheologov (Kafedra arkeologii KGU). *Kratkie soobshcheniya Instituta arkeologii AN USSR*. 1, 93–97.

52. Soobshchenie rektora Kievskoi oblastnoy komissii sodejstviya Gosudarstvennoj chrezvychainoj komissii po ustanovleniyu zlodeianiy fashistyskikh okkupantov ob ushcherbe, nanesennom Kievskomu universytetu, 8 November 1943 g. (1984) In: M. U. Belyi et al (eds.) *Kievskiy universitet. Dokumenty i materialy. 1834–1984: [Sbornik, posviashchennyi 150-letiyu Kievskogo universiteta]*. Kyiv: Vyscha shkola, p. 113–114.

53. SOSIMENKO, I. P. (2010) Osnovopolozhnikhi otechestvennogo muzevedeniya: H. L. Malyskiy u ego pedagogicheskaya deyatel'nost'. Voprosy muzeologii. 2, 46–54.

53. Сосименко И.П. Основы музейного дела: педагогическая деятельность / И. П. Сосименко // Вопросы музеологии. – 2010. – № 2. – С. 46–54.

54. SOTNIKOVA, S. I. (2004) Muzeologiya: Posobie dlya vuzov. Moscow: Drofa.

55. STAVYTSKA, A. V. (2012) Kyivskyi arkhеologichnyi instytut yak navchalno-naukova korporatsiia. Arkheolohiia i davnia istoriia Ukrainy. 9, 263–267.

56. Statystychni biuleten "Zaklady kultury, mystetstva, fizkultury ta sportu Ukrainy", 2012. [Online] Available from: [http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat\\_u/publikat\\_u.htm](http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publikat_u.htm) [Accessed: 19.10.2016].

57. STORCHAI, O. V. (2007) Bonaventura Klembovskiy i mystetska osvita. Studii mystetstvoznavchi. 1, 76–92.

58. SUNDIEVA, A. A. (2006) Obosoblenie muzeinogo dela v samostoiatel'nuu sferu kulturnoi deiatel'nosti. In: M. E. Kaulen et al (eds.) Muzejnoe delo Rossii. 2<sup>nd</sup> edition. Moscow: Izdatel'stvo VK, 2006, pp. 35–120.

59. TARAN, A. V. (2005) Universitetskie muzei Rossii: proshloe, nastoyashchee, budushchee. Observatoriya kultury. 2, 64–77.

60. TARASENKO, O. O. (2007) Muzei starozhytnosti universytetu Sv. Volodymyra u vyvchenni istorii ukrainskoho narodu (do 170-richchia zasnuvannia). Sum'ska starovyna. XXIII, 78–83.

61. TISHKIN, A. A., GREBENNIKOVA, T. G. (2014) Podgotovka professionalnykh kadrov v oblasti muzeologii i okhrany naslediya v ramkakh mahisterskikh programm. Vestnyk Tom'skogo gosuniversiteta. Kulturologiya i iskusstvovedenie. 1 (13), 120–125.

62. TURMYS, N. (2004) Pytannia teorii ta praktyky ukrainskoi numizmatyky: geneza ta retrospektyvy. Drohobyskyi kraieznavchyi zbirnyk. VIII, 94–118.

63. Universitetskie izvestiya (1869). 6 (1), 37.

64. Ustav Universiteta Sv. Vladimira 25 December 1833 (1994). In: V. I. Ulianovskiy, V. A. Korotkiy (eds.) Z imenem Svyatoho Volodymyra. Kyivskyi universytet u dokumentakh, materialakh ta spogadakh suchasnykh: [in 2 vol.]. Vol. 1. Kyiv: Zapovit.

65. FEDOROVA, L. D. (2011) Z istorii muzeiv Kyieva XIX – pochatku XX st. Kraieznavstvo. 1, 115–128.

66. FRANKO, O. O. (1991) Ohliad fondu muzeiu starozhytnosti pry Kyivskomu universyteti sv. Volodymyra (naukovy arkhiv Instytutu arkhеolohii AN URSR). Arkheolohiia. 1, 145–147.

67. KHRZHONSHCHEVSKIY, N. A. (1884) Laboratoriya pri kafedre obshchei patologii. In: V. S. Ikonnikov (ed.) Istoriko-statisticheskie zapiski ob uchenykh i uchebno-vspomogatel'nykh uchrezhdeniyakh Imperatorskogo universiteta Sv. Vladimira (1834–1884). Kiev: Tipografiya Imperatorskogo universiteta Sv. Vladimira, pp. 295–297.

68. SHEIKO, V. M., KANISTRATENKO, M. M., KUSHNARENKO, N. M. (2013) Pidhotovka fakhivtsiv muzeinoi spravy v KhDAK (1989–1998 rr.). Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury. 39, 59–70.

69. SHIDLOVSKIY, I. V. (2012) Istorii muzeinoi spravy ta Zoolohichnykh muzeiv universitetiv Ukrainy. Lviv: LNU im. Ivana Franka.

70. SHMIT, F. I. (1919) Istoricheskie, etnograficheskie, khudozhestvennye muzei. Ocherk istorii i teorii muzeinogo dela. Kharkov: Soyuz.

71. SHULGIN, V. (2010) Istoriiya Universyteta Sv. Vladymira. Kyiv: Lybid.

72. YURENEVA, T. Yu. (2007) Muzevedenie: Uchebnik dlya vyshe shkoly. 4<sup>th</sup> edition. Moscow: Akademicheskij Proekt; Alma Mater.

73. LOURENÇO, M. (2005) Between two worlds: the distinct nature and contemporary significance of university museums and collections in Europe. PhD dissertation. Paris: Conservatoire National des Arts et Métiers.

Надійшла до редколегії 28.11.16

L. Samoilenko, The Head of Museum of Archaeology  
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

## EDUCATION IN MUSEUM AND MUSEUM EDUCATION IN THE HISTORY OF THE UNIVERSITY OF KYIV

The article deals with the museums activity in the history of Taras Shevchenko National University of Kyiv. It looks at the different collections, the history of their formation and their impact on the educational programs and the development of science. In addition, attention is paid to the status of university museums, their place in the structure of the University and their contribution to the Museum Fund of Ukraine. In addition, we analysed the experience of the University in the introduction of educational courses on Museology and Protection of historical and cultural heritage. The article reviews the history of implementation of the Museology in the list of University's disciplines the mid-1940s and organizing a new for Ukraine educational program for the training of museum staff in 1953. The author concludes that the need to use modern technology in the organization of storage, registration, interpretation and use of museum collections. As it seems, it is time to introduce reforms in teaching of museum studies.

Keywords: university museum, education, Museology, the Museum Fund of Ukraine, training of museum staff, a teaching of museum studies.

УДК 902.2(477.46)“632”

<https://doi.org/10.17721/1728-2640.2016.131.4.14>

Л. Самойленко, завідувач Археологічного музею,  
П. Шидловський, канд. іст. наук, доц.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

## МЕЖИРІЦЬКА СТОЯНКА: ЯКЕ МАЙБУТНЄ В НАШОГО МИНУЛОГО?

Висвітлено 50-річчю історію дослідження унікальної пам'ятки археології – стоянки мисливців на мамонтів, що виникла в середині 15 тис. до н. е. на території сучасного с. Межиріч Канівського р-ну Черкаської обл., на місці, у межиріччі р. Рось і р. Росави, трохи західніше р. Дніпро. Подано огляд сучасного стану об'єкту. Поінформовано про перебіг науково-практичного семінару, що відбувся 22 липня цього року. Його організували співробітники та студенти кафедри археології та музеєзнавства за ініціативи Центру палеоетнологічних досліджень ім. Хв. Вовка з нагоди півстолітнього ювілею дослідження пам'ятки верхньопалеолітичної доби із залишками архітектури з кісток мамонта. Особливо приділено увагу деяким пропозиціям до порятунків знахідки, що має вишукане значення для вітчизняного та східноєвропейського палеоліту, його музеєфікації й організації подальшого використання на рівні сучасних стандартів як для наукової, навчальної, так і для культурно-просвітницької діяльності.

Ключові слова, археологія, охорона культурної спадщини України, палеоліт, стоянка мисливців на мамонтів, музеєфікація.

Межиріцька стоянка мисливців на мамонтів – об'єкт культурної спадщини національного значення, що занесений до Державного реєстру нерухомих пам'яток України за № 230017-Н – попри 50-річню історію досліджень не втратила свою вагомість як наукове джерело для розкриття питань взаємозв'язку природи та суспільства в доісторичні часи.

Протягом всього періоду розкопок до вивчення стоянки активно долучались співробітники нашого університету. Після випадкового виявлення місцевим жителем перших артефактів, розкопки розпочала 1966 р. експедиція під керівництвом академіка Івана Підоплічка. Він, тоді викладач нашого університету, був також

директором Інституту зоології АН УРСР, і керівником відділу палеозоології цього ж інституту – нині відділ у складі Національного науково-природничого музею Національної академії наук України (НАНУ). До 1974 р. науковці вже виявили і досліджили залишки трьох наземних жител, збудованих із кісток мамонтів первісними мешканцями прильодовикової Європи та перевезли їх на зберігання до фондів Національного науково-природничого музею НАНУ [6; 7].

Реконструкція житла № 1 стала окрасою експозиції палеонтологічного відділу і здобула славу всесвітньо відомого артефакту, який репрезентує археологію України палеолітичної доби (Рис. 1).